

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

УДК 378:160

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНА ЯКІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

В. С. БОНДАР

Проблеми психологічної освіти і підготовки фахівців для різних сфер психологічної практики мають для психологічної та педагогічної науки особливу актуальність. Інтерес до проблем психологічної освіти визначається потребами гуманізації всіх сторін громадського життя, що, в свою чергу, підвищує потребу держави, установ і окремих громадян у психологічних послугах, а, отже, висуває перед навчальними закладами завдання підвищення якості підготовки майбутніх практичних психологів.

Професія психолога є особливим видом діяльності, який вимагає, крім знань, певних особистісних якостей, особливої структури світогляду. Тому, разом з теоретичними знаннями і професійними вміннями, які є фундаментом будь-якої професії, молодь, що отримує фахову психологічну підготовку, потребує комплексного психолого-педагогічного підходу до створення умов особистісного розвитку в процесі професійного становлення.

Проблеми підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності розглядаються в роботах Н. Завініченко, В. Рибалки, Л. Терлецької, Л. Уманець, Т. Федотюк, Н. Чепелевої, М. Шевченко та ін. Аналіз праць, присвячених цій проблемі, дозволяє зазначити, що особливий наголос сучасними дослідниками робиться на формуванні комунікативних якостей майбутніх психологів. У той же час недостатньо розробленою залишається проблема формування толерантності у майбутніх психологів.

Тому **метою цієї статті** є дослідження умов формування толерантності майбутніх психологів у вищих навчальних закладах.

Навчання толерантності поступово повинно стати абсолютним пріоритетом. Молодь повинна усвідомлювати, що всі люди рівні. Відбувається це в загальному контексті формування толерантної свідомості.

„Толерантна освіта”, тобто освіта, реалізована на основі педагогіки толерантності, передусім спрямована на розуміння інших людей, які відрізняються національністю, поглядами та релігійними переконаннями, на формування толерантного суспільства, створення таких умов для навчання, які б забезпечували свободу та захищеність особистості, сприяли досягненню порозуміння різних прошарків населення та оволодінню студентами цінностями демократичного суспільства. Студентам потрібно допомогти навчитися розуміти інших людей, пізнавати їхні проблеми, виявляти шляхи взаємодопомоги і взаємодії у повсякденних ситуаціях. На думку А. Мурашова, „ця проблема безмежна, і вона не буде подолана, поки немає ідей об'єднання, визначеності суспільства, яку ми самі створюємо” [4, с. 20].

Сьогодні в освітніх закладах не лише готують майбутніх спеціалістів, але й навчають їх нести відповідальність за свої вчинки, будувати гармонійні стосунки. Надзвичайно актуальною стає потреба формування у студентів духовних, культурних, моральних цінностей у їх національному та загальнолюдському розумінні. Головне завдання – сформулювати у студентської молоді ставлення до толерантності як до цінності. Зважаючи на прояви нетерпимості, жорстокості, расизму, дискримінації, соціальної ізоляції, які простежуються в сучасному світі, необхідно шукати шляхи мирного та толерантного співіснування студентів в умовах полікультурності, оскільки толерантні взаємини молодих людей, які навчаються в одному середовищі, є однією із ланок формування незалежного громадянського суспільства. Здобуваючи навички не тільки професійного, але й соціального спілкування, студенти засвоюють і закріплюють ті норми та правила, які прийняті в тому чи іншому професійному середовищі, тобто оволодівають основами культури толерантної поведінки [2, с. 45].

Освіта, з одного боку, повинна розвивати людину як індивіда, а з іншого, формувати людину, яка вмє і бажає співіснувати з іншими людьми, виховувати в ній гуманні цінності. Адже виховання толерантності у майбутніх фахівців, які після закінчення університетів будуть творити долю не лише нашої держави, але й всієї планети, є важливою запорукою майбутнього всього людства.

Толерантність є дієюю тоді, коли пронизує всі сфери і види діяльності студентів. Освіта є тим соціальним інститутом, в межах якого може формуватися толерантна свідомість і поведінка студентів як через систему виховної роботи, так і через зміст освіти, за допомогою програм, підручників, різних форм організації навчання, які б допомагали розвивати у студентів практичні навички толерантної взаємодії. Толерантна освіта сприяє також об'єднанню педагогів, які не сприймають ніяких форм агресії в освітніх закладах. Професіоналізм педагогічного спілкування виявляється в готовності й умінні використовувати наявні знання на практиці, вирішувати безліч педагогічних завдань; у виробленні норм поведінки; у готовності до співпраці з учнями, батьками та колегами; в емоційній контактності, що виявляється в чуйності, здатності до співпереживання; у високому рівні емоційної стабільності, педагогічної толерантності в різних конфліктних ситуаціях.

Толерантний викладач – це педагог, на нашу думку, який ефективно працює у напрямку розвитку толерантності. Він відіграє чи не найголовнішу роль у формуванні студентської толерантності в освітньому закладі, оскільки лише толерантна особистість може виховувати, формувати та розвивати толерантні цінності в інших. Толерантний викладач повинен виховувати у студентів вміння позитивно взаємодіяти з іншими людьми. Свою діяльність він повинен базувати на принципах толерантності, основні з яких такі: цілеспрямованості, взяття до уваги індивідуальних особливостей кожного індивіда, зв'язку толерантності з життям, ставлення до інших з повагою, опори на позитивне, створення толерантного середовища у навчальному закладі, співпраці.

Викладач повинен володіти різними методами та прийомами, які б допомагали розвивати толерантність у студентів. Такий викладач поважає почуття та позицію кожного, формує почуття справедливості, створює вільну та демократичну атмосферу на заняттях, готовий до діалогу, розуміння та солідарності, спроможний розвивати почуття взаємної прихильності [1, с. 109]. Отже, толерантність є необхідною умовою для об'єднання людей різної віри, поглядів, культурних традицій й політичних переконань. Вона може бути сформована з допомогою відповідної педагогічної взаємодії. Формування толерантності у студентів вищих навчальних закладів України потребує подальшого вивчення. Виникає необхідність визначення та ґрунтовного вивчення шляхів, методів та прийомів для розвитку толерантності у молодого покоління. І якщо студенти розвиватимуть в собі вічні істини – любов, щирість, доброзичливість, духовність – те, на чому тримається життя, неодмінно з'явиться більше шансів побачити надійне майбутнє. „Толерантна освіта” є передумовою створення мирних взаємин у суспільстві.

Таким чином, толерантність визначаємо як мистецтво співіснувати у світі різних людей та ідей, здатність мати права та свободи, не порушуючи прав та свобод інших людей, як спосіб взаємодії, який зорієнтований на самопізнання, саморозвиток, визначення меж самоідентифікації, що сприяє гуманізації суспільства, співпраці з людьми, які відрізняються зовнішністю, мовою, переконаннями, звичаями чи вірою.

Для формування толерантної особистості сучасного студента необхідно дотримуватися таких правил як:

- особистісна повага один до одного та до думок різних студентів;
- сприйняття особистості з усіма її особливостями;
- ввічливе ставлення до людини як найвищої цінності, виявлення співчуття один до одного.

Сучасна молодь – студенти – майбутні психологи – повинна зрозуміти, що всі люди різні, неповторні та особливі. По-перше, засвоюючи зміст освіти і розвиваючись як особистість, у студента виникає необхідність відстоювати власну точку зору, висловлювати оцінкові судження, вступати в суперечки, дискусії, діалог з багатьма людьми різними за рівнем і статусом, що передбачає сформованість уміння йти на компроміс, враховувати інтереси оточуючих. По-друге, в процесі навчання студент набуває навичок як професійного, так і соціального навчання, тобто оволодіває навичками культури толерантності, які прийняті та яких дотримуються представники його майбутньої професії. По-третє, в процесі різних форм навчальної діяльності, студент стикається з різними конфліктними ситуаціями. Випускник навчального закладу на момент його закінчення набуває певного соціального досвіду, досвіду продуктивного вирішення конфліктних ситуацій.

Формування культури толерантності здійснюється, перш за все, за рахунок змісту тих дисциплін, які вивчаються. Водночас, цей процес ілюструє протилежність сторін, властивостей, відносин в об'єктах, які вивчаються та явищах, тобто це ілюстрація діалектичного закону єдності і боротьби протилежностей, а також того типу мислення, який орієнтується не стільки на розчленування „протидіючих” властивостей та відносин, скільки на їх єдність, яка забезпечує їх внутрішню гармонію.

Отже, ефективному формуванню толерантності студентів-психологів у в освітньому просторі вищого навчального закладу сприяють такі умови:

- зорієнтованість позааудиторної роботи на розвиток толерантності як якості особистості старших підлітків;

- створення в освітньому закладі толерантного виховного простору; реалізація виховного процесу на засадах діалогічного підходу;

- формування у студентів позитивних установок стосовно себе та оточуючих людей. Водночас слід урахувати, що тільки комплексне забезпечення обґрунтованих педагогічних умов має можливість успішно розвивати толерантність.

Толерантність як особистісне інтегроване утворення актуалізується – у процесі професійного становлення. Сутність толерантності фахівця-психолога – у його установці на прийняття іншої людини – відмінної в процесі консультування. Толерантність як внутрішньособистісна характеристика психолога формується поступово, під впливом соціально-психологічних чинників, обумовлених як зовнішні (умови професійного становлення) і внутрішні (індивідуальні, суб'єктні, особистісні, індивідуальні передумови). Толерантність у культурі психолога стає його принциповою позицією на життєвому шляху. Не можливо роз'єднувати такі поняття як толерантність і психологія.

Однією з особистісно-професійно значущих властивостей психолога, необхідних для успішного здійснення своєї діяльності, є емпатія. Виявлення наявності і закономірностей розвитку емпатійних властивостей студентів-психологів стає передумовою формування професійної придатності. Сприйняття і глибоке розуміння психологом своїх клієнтів, класифікація проблем, що характеризує своєрідність їх особистості і формується в процесі взаємодії; особливості професійної ідентифікації із клієнтами, які виявляються у здатності психолога поставити себе на місце клієнта, побачити проблему його очима, відчуті та зрозуміти його стани – поглиблений аналіз цих питань має не тільки теоретичне, а й велике практичне значення, наслідком розв'язання яких повинно стати підвищення професійної компетентності майбутніх психологів. Ключовою кваліфікаційною характеристикою психолога є рівень сформованості рефлексії та емпатії, що дозволяє адекватно оцінювати зміни, які відбуваються в особистості пацієнта або клієнта, в особистій професійній діяльності, в собі як професіоналі.

Психолог – це перш за все практик. Враховуючи, що реалізація професійної діяльності вимагає спілкування з особистістю, не випадково комунікативна компетентність є суттєвою ознакою гарного психолога. Також до професійно важливих вмінь психолога відносять і розвинені емпатійні здібності і рефлексію. Тому завдання вищої школи при підготовці психологів формувати професійно важливі якості студентів-психологів, сприяти їхньому самовдосконаленню, саморозвитку.

Роль уявлень про суб'єкта діяльності в процесі професійного становлення психолога у ВНЗ не може бути пояснена без урахування особистісних особливостей самих респондентів. Професійний світогляд студентів-психологів формується на перетині науково-теоретичного і буденно-практичного пізнання психологічної природи людини і суспільства, внаслідок чого відрізняється внутрішньої суперечністю, еkleктизмом, використанням буденних схем інтерпретації психологічної реальності, стереотипізованістю.

Для розвитку професійно-важливих якостей майбутніх психологів необхідно впроваджувати дисципліни з підготовки фахівців елементів проведення тренінгів особистісного росту, розвитку емпатійних здібностей [3].

Отже, важливою складовою в особистісно-орієнтованій парадигмі освіти є розвиток базових якостей особистості майбутнього психолога – теоретичного мислення, комунікативних, креативних, емпатійних та рефлексивних здібностей. Формування цих професійно важливих якостей дозволяє успішно працювати у нестандартних професійних ситуаціях, здійснювати проектування діяльності, використовувати прийоми аналізу діяльності та інше. Період навчання у ВНЗ, під час якого здійснюється професійна ідентифікація та професійна адаптація майбутнього спеціаліста, – найбільш важливий для розвитку особистості фахівця будь-якої сфери діяльності. Від успішного психологічного забезпечення навчально-виховного процесу великою мірою залежить ефективність підготовки молодих кадрів.

Список використаних джерел:

1. Коржуев А. В. Толерантность в контексте педагогической культуры преподавателя вуза / А. В. Коржуев, Н. Ю. Кудзиева, В. А. Попков // Педагогика. – 2003. – № 5. – С. 44-48.
2. Коростелев В. С. Принципы создания системы коммуникативного обучения иноязычной культуре / В. С. Коростелев, Е. И. Пассов // Иностранные языки в школе. – 1988. – № 2. – С. 40-45.
3. Мурашов А. А. Гримасы толерантности: когда терпимость не терпима / А. А. Мурашов // Педагогика толерантности. – 2004. – № 1. – С. 16-20.
4. Общение и оптимизация совместной деятельности / Под ред. Г. М. Андреевой. – М., 1987. – 297 с.